

Kent İçi Arkeolojik Alanlarda Kalıntıların Sunumuna İlişkin Yaklaşımlar: Foça Örneği

*

Burcu Taşcı
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Eti Akyüz Levi
Dokuz Eylül Üniversitesi

Öz

Kent içi arkeolojik alanlar kazı, belgeleme, sürekli bakım ve sunum çalışmaları ile kentsel koruma pratiğinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle tarihsel süreçte farklı uygarlıklar tarafından sürekli yerleşim görmüş kentlerde, arkeolojik alanların çağdaş kent yaşamına entegre edilmesi konusu yaratıcı çözüm ve yaklaşımlara gereksinim duymaktadır. Bu yaklaşımlar tarihsel katmanlaşmayı yansıtmamın yanında, çağdaş yaşamın gerekliliklerini de sağlamalıdır. Son dönemde kültürel mirasın halka sunumuna yönelik çalışmalar artmaktadır. Uluslararası alanda bu çalışmaların arkeolog, sanat tarihçisi, şehir plancısı, mimar, restorasyon uzmanı ve inşaat mühendisi gibi farklı disiplinlerin katılımıyla gerçekleşmesi gerektiği kabul görmektedir. Bu alanda öne çıkan uygulamalara Avrupa ülkelerinde rastlanmaktadır. Türkiye’de ise tarihsel katmanlaşma başta çok disiplinli çalışma eksikliği olmak üzere yasal, yönetsel, sosyal ve ekonomik nedenlerle yok olmaktadır. Pek çok kent tarihsel gelişiminin izlerini kaybetmekle beraber, günümüzde kent merkezinde bu izleri bulunduran yerleşimler halen mevcuttur. Bu yerleşimlerden Foça Prehistorik dönemden başlayarak Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans, Ceneviz ve Osmanlı-Türk dönemlerinde yerleşim görmüş, çok katmanlı bir kenttir. Günümüzde kültürel mirasın en belirgin fiziksel öğeleri Osmanlı dönemi sivil mimarlık ürünleridir. Bunun yanında kazı çalışmalarında kısmen veya tamamen ortaya çıkarılan, varlığı bilinen ya da kesinleşmemiş dönemlere ait izler vardır. Bu çalışmada Foça’da tarihsel katmanlaşmanın analizi yapılmış, farklı dönem paftalarının çakıştırılmasıyla çok katmanlı kimlik alanları belirlenmiştir. Bu alanlardan megaron alanının sunumuna yönelik üç yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar algı, kalıntılara müdahale, erişilebilirlik ve bilgi aktarımı başlıkları altında belirlenen parametrelerle yazarlar tarafından değerlendirilmiştir. Her yaklaşımın kendine özgü sorunu ve potansiyeli olduğu ortaya çıkmıştır. Ortak amaç bu alanları korumak, atıl alanlar olarak algılanmasının önüne geçerek kentle bütünleştirmek ve kent kimliğine katkı sağlamak olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Koruma, Çok Katmanlı Kentler, Sunum, Tasarım Yaklaşımları, Foça

Presentation Approaches in Urban Archaeological Areas: A Case Study in Foça, İzmir

*

Burcu Taşcı
İzmir Institute of Technology

Eti Akyüz Levi
Dokuz Eylül University

Abstract

Urban archaeological sites with excavation, documentation, maintenance and presentation works have great importance in urban conservation. Especially in cities which have been settled by different civilizations constantly, integration of archaeological areas to the modern life needs creative solutions and approaches. Reflecting the stratification and providing modern cities' development together should be the main aim of these approaches. Recently, works have focused on presentation of stratification of cultural heritage to the public. It is accepted internationally that these works should be carried out with the participation of different disciplines. There are lots of outstanding projects in European countries. However in Turkey, historical stratification are under threat because of many reasons but mainly lack of dialogue among the different disciplines. Even though there are cities that lost the traces of historical stratification, there are still some settlements with different historical layers. Foça is one of the multi-layered cities with several historical periods; Prehistoric, Archaic, Classical, Hellenistic, Roman, Byzantine, Genoese and Ottoman-Turkish period respectively. City have archaeological data from both underground and aboveground. In this study, historical stratification of Foça was analyzed and multi-layered identity areas were determined with the help of superposing different layer maps. Megaron area have distinguished among these multi-layered identity areas and three different presentation approaches were proposed. These approaches were evaluated by authors according to perception, intervention, information and accessibility. Evaluation results have revealed that each approach has the unique problems and potential. Integration of multilayered areas should be the main purpose for all approaches and this integration also gives city an identity.

Keywords: Conservation, Multi-layered Cities, Presentation, Design Approaches, Foça

Giriş

Kentsel koruma çalışmalarında kent içi arkeolojik alanların sunumu ve gündelik yaşamla bütünleşmesi önem verilmesi gereken bir konudur. Kent- sel mekânda günlük yaşamda karşılaşılan kalıntı ve izler, kamusal mekân kalitesini arttırmakta, farklı dönemlerde yaşamış toplumların yaşam şekille- ri hakkında bilgi sahibi olmayı ve onlarla bağ kurulmasını sağlamaktadır. Tarihsel katmanlaşmanın doğru sunum yaklaşımı ile ortaya konulması, katmanlar arası ilişkileri çözümlemeyi ve kültürel geçmişe ilişkin toplumsal farkındalığın oluşmasını kolaylaştırmaktadır.

Günümüzde kent içi arkeolojik alanlar kentli tarafından kent kimliğine ve gelişimine katkıda bulunan alanlar olarak görülmemektedir. Aksine kentsel gelişimi engelleyen, yeterli donatıya sahip olmayan, terk edilmiş alanlar şeklinde algılanmaktadır. Bu algının önüne geçmek amacıyla kazı, koruma ve belgeleme çalışmaları sunuma yönelik çalışmalarla desteklenme- lidir. Arkeolojik eserlerin korunması ve sürdürülmesi öncelikli konu olmak- la birlikte, söz konusu alanların kent yaşamına entegre olması için sunum yaklaşımları oluşturulmalıdır. Sunum çalışmalarında tarihi katmanlaşma- nın doğru bir şekilde ortaya çıkarılması ve korunması başlıca amaç olmalı- dır. Bu amaç doğrultusunda çok disiplinli bir çalışma ortamı içerisinde, kent içi arkeolojik alanlara yönelik projeler üretilmelidir. Avrupa ülkelerinde kentsel arkeolojinin bilimsel bir çalışma alanı olarak ortaya çıkması İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarihlenmektedir. Bu durum günümüze kadar olan süreçte farklı sunum yaklaşımlarının uygulanmasına olanak sağlamıştır.

Türkiye’de ise kentsel arkeoloji alanında bilimsel çalışmalar ve uygula- malar daha geç döneme tarihlenmektedir. Boylu (1994), Bilgin (1996), Bilgin (2002), Belge (2005), Karabağ (2008), Çırak (2010) ve Doyduk (2010) kentsel arkeoloji alanında yasal çerçeve, tarihsel katmanlaşma, envanterleme ve verilerin analizine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Son yıllarda kentsel arkeolojik alanların kent yaşamına katılımı ve çok katmanlı alanların sunu- muna yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Bu kapsamda Alpan (2005) Tar- ragona, Verona ve Tarsus; Aykaç (2008) Tarsus; Umar (2010) ve Yıldırım (2010) Adana ve Etyemez (2011) Amasya gibi çok katmanlı yerleşimlere odaklanmışlardır. Ancak bilimsel çalışmaların uygulama alanına yansımaları zaman almaktadır. Bu süreçte kent içi arkeolojik alanlar detaylı koruma mevzuatının bulunmaması, yapım faaliyetleri, alt yapı çalışmaları, envanter çalışmaları eksikliği, yanlış planlama ve sit kararları, hızlı kentleşme ve fi- nansal yetersizlikler gibi çeşitli nedenlerle yok olmaktadır.

Çalışma alanı olarak seçilen Foça söz konusu nedenlerle tarihi katmanlaşmanın zarar gördüğü önemli yerleşimlerdenidir. Kentin çalışma alanı olarak seçilmesinde yer altı ve yer üstünde sahip olduğu katmanlarla çok katmanlılık özelliği taşıması, bu katmanlarının yok olma tehlikesi altında olması, antik Phokaia kentinin tarih içindeki önemi, kentin farklı dönemlerde sürekli yerleşim görmesi, günümüzde bu tarihsel sürekliliğinin okunamaması ve arkeolojik alanların kent yaşamına katılımına yönelik eksikliklerin olması başlıca nedenlerdendir. Tuna (1999), Türkiye’de koruma ve kullanım dengesinin sağlanması bakımından en dikkat çekici yerleşimler arasında İstanbul, Bodrum, Side, Bergama, İzmir ve Foça’yı belirtmektedir. Bu yerleşimler için Tuna (2003), geleneksel yapım yöntemlerinin kullanıldığı yapılarda yer altı katmanlarına daha az zarar geldiğini, ancak modern yapım teknikleri ile derin temellerle yapılan yapılardan katmanlaşmanın büyük zarar gördüğünü belirtmiştir. Foça için yukarıda belirtilen koruma sorunlarından öne çıkan maddeler yapım faaliyetleri ve alt yapı çalışmalarıdır.

Bu çalışma tarihsel katmanlaşmanın kent yaşamına dahil edilmesi amacıyla Foça’da belirlenen odak alanda proje önerileri sunmaya yöneliktir. Dönemsel analiz verilerine göre belirlenen söz konusu çok katmanlı alan için farklı sunum yaklaşımlarını kapsamaktadır. Odak alanın seçiminde, alanda kazı çalışmalarının sonlanmış olması, alanın kamulaştırma işlemlerinin tamamlanması, yapılan kazılarda Foça’nın geçmişi ile ilgili önemli bilgilere ulaşılması, geleneksel doku içinde beş ayrı katmana ait kalıntılar içermesi ve alanın kent içinde ilgi odağı olma durumunu arttırma istemi etkili olmuştur. Bu kapsamda araştırmada alan çalışmaları, örnekleme, tarihsel ve karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır.

Çok Katmanlı Kentler ve Kentsel Arkeoloji

Türkiye’de ve Dünya’da farklı medeniyetlerin izlerini bir arada, katmanlaşma oluşturacak şekilde taşıyan yerleşimler vardır. Katmanlaşma kentsel yığılmayı beraberinde getirir. Bu yığılma yatay, dikey ve çok doğrultulu olabilir. Pek çok farklı katmanın süreç içerisinde üst üste gelerek oluşturduğu bu yığılma kentlere çok katmanlılık özelliği katmaktadır. Çok katmanlı kentlerde “fiziksel ve kültürel katmanlaşma” birlikte oluşmaktadır (Bilgin Altınöz, bt). Karabağ (2008), farklı dönemlere ait fiziksel kalıntı ve izlerin yatayda, düşeyde veya farklı açılarda dizildiği yerleşimleri çok katmanlı olarak tanımlamaktadır. Bu yerleşimlerde kazı, koruma ve sunuma yönelik çalışmalar yerleşim dışında bulunan arkeolojik alanlara göre farklılaşmak-

tadır. Kentsel arkeoloji bu farklılaşma sonucu çok katmanlı kentlerde katmanlaşmanın bütüncül olarak geleceğe aktarılması için tarihi verileri araştıran, belgeleyen, değerlendiren ve kent yaşamıyla bütünleştirmeyi amaçlayan yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır.

Sistemli kentsel arkeoloji çalışmaları II. Dünya Savaşı sonrasına tarihlenmektedir. 1939 yılında başlayan savaşta Avrupa kentlerinde yıkımlar olmuştur. Savaş sonlandığında bu kentlerdeki fiziksel kültür mirasının yıprandığı görülmüş, kentin önceki dönemlerine ait kalıntılar ise görünür olmuştur. Bu durum kalıntıların araştırılması isteğini arttırmış ve kent merkezlerinde kazı çalışmaları başlamıştır (Sarfatij ve Melli, 1999). 1960'lardan sonra koruma kavramının kentsel alanlardaki önemi ve etkinliği artmış, bu süreçte ortaya çıkarak gelişen 'bütünleşik koruma' kavramı kentleri doğal, yapı, sosyal, ekonomik, kültürel ve tarihsel bütünlükleri içinde ele almayı gerekli kılmaya başlamıştır (Bilgin Altınöz, bt). 1980 ve 1990'lı yıllarda dünya çapında pek çok kentteki sosyo-ekonomik değişim sonucu kentlerin tarihine yönelik ilgi büyümüş ve bu değişime paralel olarak 1970'li yıllarda "kentlerde arkeoloji" olarak ele alınan kentsel arkeoloji, "kentlerde arkeolojiden" ziyade "kent yaşamının arkeolojisi" olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Bu yeni ele alış biçimi, kentsel arkeolojiyi disiplinler-arası bir alan durumuna getirmiş ve özellikle 1980 yılı sonrası milli ve uluslararası çerçevelerde Avrupa Konseyi'nin başı çektiği bir dizi görüşme ve konferanslar düzenlenmiştir (Bilgin, 1996, s. 13). Söz konusu görüşme ve konferanslar sonucu uluslararası örgütlenmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenmeler ile belgeleme, kazı, araştırma, sürekli bakım, koruma, yeniden yapım, bilgi verme, sunum, halkın erişimi ve kültür mirasının kullanılması ile ilgili nitelikler belirlenmektedir. Son dönemlerde kültür mirasının gündelik yaşamla bütünleşmesi ve sunumuna yönelik koruma çalışmaları hızlanmaktadır. Tuna (2000) konuyla ilgili olarak "arkeolojik kültür mirası en az olumsuz etkilenme ile yaşayan modern çevrede bütüncül ve canlı bir öge olarak varlığını sürdürebilmelidir", demektedir.

Kentsel arkeolojik çalışmaların sunumu bağlamında; Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu (1984), Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990), Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi (1992), Avrupa İyi Uygulama Kodu: "Arkeoloji ve Kent Projesi" (2000), Ulaşılabilirlik Projeleri: Toprak Altındaki Kentsel Arkeolojik Kalıntıların Sürdürülebilir Korunması ve Geliştirilmesi (2003-2005) adlı araştırma projeleri sonucu "The Appear Method" belirtilebilir. Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu (1984)'nda alınan temel kararlar arasında kültür varlıklarının halka

sunumuna özel bir önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990) 'nün 7. maddesinde "Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir... Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncellenmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir", denilmektedir. Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1992)'nin 5. maddesinin 5. fıkrasında tarafların "Arkeolojik sitlerin halka açılmasının, özellikle çok sayıda ziyaretçi girişi için yapılacak yapılanma çalışmalarının, bu sitlerin ve çevrelerinin arkeolojik ve bilimsel niteliğine zarar vermemesini sağlaması gerektiği" ifadesine yer verilmektedir. 9. maddesinin 2. fıkrasında ise, "Taraflardan her biri arkeolojik mirasının önemli öğelerinin ve özellikle sitlerin halka açılmasını sağlamayı, seçilmiş arkeolojik varlıkların sergilenmesini teşvik etmeyi taahhüt eder" denilmektedir. Avrupa İyi Uygulama Kodu: Arkeoloji ve Kent Projesi'nde (2000), "Arkeolojik kalıntıların korunması ve sunumu da kentsel kuruluşun yaklaşımının bir parçasıdır: yenilikçi planlama ve mimari çözümler kullanılarak, işlevsel veya simgesel tekrar kullanımlarının çağdaş tasarımda bir rol oynamaları sağlanabilir" maddesi bulunmaktadır. The Appear Project (2003-2005), arkeolojik kalıntıların görülebilir, anlaşılır ve etkileyici duruma getirilmesini sağlayan çalışmaların, bu kalıntıların korunma, bilimsel kullanım ve kentsel doku ile uyum çabalarıyla birlikte yürütülmesini sağlamaya yönelik bütünleşmiş bir eylem planı önermektedir. Bir başka deyişle, arkeolojik alanların ulaşılabilir duruma getirilmesiyle ziyaretçilere bilimsel, eğitici ve estetik bir nitelik sunulurken, optimum korumaya ve gelişme garanti altına alınmaktadır. ICOMOS Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü (2008)'nde sunum, kültürel miras alanlarına yönelik kamu bilincinin artırılmasında bilgilerin düzenlenmesi, fiziksel erişim ve fiziksel donanımlar, tesisler, mevcut/yeni teknolojiler yoluyla desteklenen özel tekniklerin kullanımı olarak tanımlanmaktadır. Bilgi aktarımı levhalar, müze ekranları, yürüyüş turu, seminerler, rehberli turlar, multimedya uygulamaları ve internet siteleri gibi çeşitli teknik araçlarla aktarılabilir şeklinde belirtilmektedir. Ancak sunuma yönelik çalışmalarda alanın geleneksel işlevi, kültürel pratikleri ve halkın yaşam tarzına saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir. Kültürel miras alanlarında dokunun değerlerine ve sunulan kalıntılara zarar veren uygulamalardan kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır. Tasarlanan yürüme yolları, kiosklar ve bilgilendirme levhaları alanın kültürel öneminin önüne geçmeyecek şekilde düşü-

nülmelidir. Bu alanlarda yapılacak konser, gösteri gibi etkinliklerde alanın fiziksel olarak zarar görmemesine dikkat edilmeli, çevrede oturan sakinlerin rahatsız edilmemesine önem verilmelidir.

Türkiye'de kentsel arkeoloji ilk olarak 1993 yılında ortaya konan 338 sayılı ilke kararı kapsamında tanımlanmıştır. 1999 yılında yayınlanan 658 sayılı ilke kararı (Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları) ile bu tanım yeniden düzenlenmiştir. 2005 yılında kentsel arkeolojik sitler için 658 sayılı ilke kararını geliştiren 702 sayılı ilke kararı (Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları) ile bu alanlarda yapılacak çalışmaların çerçevesi çizilmiştir. Sözkonusu ilke kararı kapsamında kentsel arkeolojik sit alanlarında, "arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin esas alınarak sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı öz gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine" ifadesi yer almaktadır. Sunum çalışmaları "mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunmasını ve değerlendirilmesini sağlayacak çözümler getirilmesi" şeklinde yorumlanmıştır. Ancak bu ilke kararına karşın, günümüze kadar olan uygulamalarda kalıntıların kent yaşamına katılımı sağlanamamıştır. 37 nolu ilke kararında "Her ne şekilde olursa olsun sit alanı olarak ilan edilen ya da henüz ilan edilmemiş yerlerde Bakanlıkça yaptırılan uzun süreli bilimsel arkeolojik kazılar dışında, açığa çıkan-çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının bilimsel yöntemlerle araştırılması, kazılarının yapılması, temizlenmesi ve uygun koruma yöntemleriyle yerinde teşhir edilerek kent arkeolojisine kazandırılmasının uygun olduğuna, ortaya çıkan-çıkarılan kültür varlıkları; plan veren ya da tanımlanabilen bir mimariye sahipse, ait olduğu dönemin özgünlüğünü yansıtıyorsa, antik kent dokusuna aitse veya kazılar sürdürüldükçe bitişik ve komşu parsellerde de yayılma gösterir nitelikteyse, boyutlarına bakılmaksızın, uygun koruma yöntemleriyle yerinde teşhir edilmesine" yönelik açıklamalar mevcuttur.

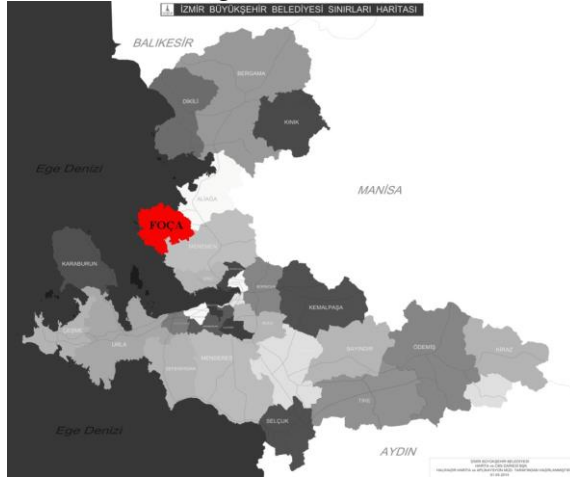
Söz konusu örgütlenmeler, sözleşmeler ve projeler ile ulaşılmak istenen ortak nokta kentli ve ziyaretçilerde kent içi arkeolojik alanlar ile ilgili farkındalık yaratma, bu alanların korunması, belgelenmesi ve modern yaşama dahil edilerek geleceğe taşınmasıdır.

Çok Katmanlı Bir Kent Olarak Foça

Foça, İzmir İline bağlı bir ilçedir ve İzmir Körfezi'nin kuzeybatısında konumlanmaktadır (Şekil 1). Modern Foça kenti, tarihi yaklaşık M.Ö. 3000'lere

uzanan antik Phokaia kentinin üstünde bir katman olarak bulunmaktadır. Foça Batı Anadolu'da Prehistorik dönemden başlayarak Arkaik, Klasik, Helenistik, Roma, Bizans, Ceneviz ve Osmanlı-Türk dönemlerinde sürekli yerleşim görmüş, çok katmanlı bir kenttir. Kentte 1970'li yıllarda ilk sit kararları alınmış ve planlama çalışmalarına başlanmıştır. Buna karşın süreç içinde kentteki sit alanı sınırları sürekli olarak değiştirilmiştir. Bu değişimler korumaya yönelik değildir. Özellikle 1980'li yıllardan başlayarak kentte turizm faaliyetleri ve ikincil konut sayısına paralel olarak yeni yapılaşma baskısının arttığı görülmektedir. Kapsamlı kazılar yapılmaksızın sit alanlarının dereceleri düşürülmüş, tescilli yapılar yıkılmış ve doku ile uyumsuz yeni yapılaşmaya izin verilmiştir. Günümüzde en üst katman olarak Osmanlı Dönemi sivil mimarlık örnekleri fiziksel olarak öne çıkmaktadır. Korumaya çalışmaları bu yapıların onarılıp, işlev kazandırılması şeklinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte mevcut ve potansiyel katmanlara yönelik arkeolojik kazı çalışmaları sürmektedir.

Foça'da arkeolojik kazılar 1913 yılından günümüze üç ayrı dönemde gerçekleşmiştir. Birinci dönem kazıları olarak adlandırılan çalışmalar Fransız arkeolog Felix Sartiaux tarafından yapılmıştır (Sartiaux, 1952). İkinci dönem kazı çalışmaları 1952 yılında Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ile başlamıştır (Akurgal, 1956). Günümüzde de süren üçüncü dönem kazıları ise Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığında gerçekleşmektedir. Özyiğit başkanlığındaki üçüncü dönem kazıları 1989 yılında başlamış ve günümüzde de katımlı kazı olarak devam etmektedir (Özyiğit, 2003). Bu dönem çalışmaları Foça'nın kuruluşu ve tarihsel gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Şekil 1. Foça'nın Konumu (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2016)

Kuruluşu ve Adının Kökeni

Kentin adının kökeni konusunda çeşitli varsayımlar vardır. Bunlar arasında Phokaia isminin "Phokislilerin Yurdu" (Pausanias 7.3, 10), fok yurdu (Keil, 1909) anlamına geldiği, fok biçimli adalarla ilgili olduğu kanısı baskındır (Bean, 2001). Phokaia'nın erken dönem sikkelerinde, fok betimine sıklıkla yer verilmesi bu görüşü güçlendirmektedir. Kentin Helenler tarafından kurulup adlandırıldığı düşünülmekteseyse de, daha önceki dönemlerde kurulduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu görüşü destekler nitelikte Umar (1993), Phokaa/Phokaia adının Helen dilinden olmadığını, Luwi dilinde Pauwaka, yani Pa-uwa-ka, Su-lak-yer anlamına geldiğini; bu isimle kentin Gediz Nehri yakınında konumlandığını anlattığını yazmaktadır.

Tarihsel Gelişim

Phokaia antik dönemde Panionion Birliği içindeki oniki kentten birisidir (Herodot I 142). M.Ö. 6. yüzyılda en güçlü kentlerden biri durumuna gelmiş, Akdeniz ve Karadeniz'de çok sayıda koloni kurmuştur (Özyiğit, 1992). Titus Livius, Marsilya'nın M.Ö. 600'lerde Phokaialılar tarafından kurulduğunu söyler (Titus Livius 21 20). Herodot, Persler'in M.Ö. 546 yılında Sardes'i aldıktan sonra İyonya'da saldırdıkları ilk kentin Phokaia olduğunu yazmaktadır (Herodot I 164). Bean, Pers işgali ile Phokaia'nın nüfusunun en azından yarısını kaybettiğini, zenginliğinin ve ticari etkinliğinin düştüğünü aktarmaktadır (Bean, 2001).

M.Ö. 334 yılında Büyük İskender Pers Egemenliği'ne son verip, İon kentleri de dahil olmak üzere Anadolu'yu işgal etmiştir. Söz konusu süreçte Pers egemenliği altındaki Phokaia da özgürlüğüne kavuşmuştur. Büyük İskender'in ölümünden sonra Phokaia ilk olarak Seleukoslar, daha sonra da Attaloslar tarafından yönetilmiştir (Akurgal, 1998). Roma ordusu M.Ö. 190 yılında kenti kuşatmıştır. Kent M.Ö. 133 tarihinde Kral Attalos'un Bergama Krallığı'nı Roma'ya bıraktığını vasiyet etmesi sonucu Roma egemenliği altına girmiştir (Titus Livius 38 39). Geç Roma devrinde Asya eyaletine bağlı olan Phokaia bir piskoposluk merkezi durumundadır. Dukas bu döneme ilişkin "Bizans İmparatorluğu zamanında Foça, surları yıkılmış bir kasabadan başka bir şey değildir. Bununla beraber yerinin önemi nedeniyle, beklenmedik bir şekilde buraya Ceneviz-

liler gelerek, eski şehrin yanına müstahkem bir yer yapıp, buna Yeni Foça adını verdiler" ifadesine yer vermektedir (Dukas, 1956, s. 90).

Foça 1082 yılında Bizans İmparatoru'nun yaptığı bir anlaşma sonucunda Venedik ticaret kolonisi durumuna gelmiştir (Turan, 1990). 1086 yılında ise Çaka Bey Bizans ile ilişkilerini bozarak Batı Anadolu'yu işgal etmeye başlamış ve Phokaia kentini ele geçirmiştir. Foça'da Ceneviz Egemenliği 1455 yılına kadar sürmüştür; sözkonusu tarihte Fatih Sultan Mehmet döneminde Yeni Foça (15 Kasım) ve Eski Foça (24 Aralık) Osmanlı topraklarına katılmıştır (Dukas, 1956). 19. yüzyılın ortalarında Saruhan Sancağı'na bağlı 18 kazadan biri Foçateyn Kazası'dır (Serçe, 1998). Foça, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte 1923-1952 yılları arasında stratejik konumu nedeniyle askeri yasak bölge ilan edilmiştir. Bu kararın kaldırılmasıyla 1960 ve özellikle 1970'li yıllarda kent yeniden büyümeye başlamıştır. 1980'li yıllarda turizm faaliyetleri etkisini göstermişse de, büyük ölçekli turistik yapılar ve rant amacı güden yatırımlar gerçekleştirilememiştir. Bu durum sit alanlarının yoğun olduğu yerleşimde kısmen de olsa tarihi ve doğal dokusunun korunmasını sağlamıştır (Şekil 2).

Şekil 2. Foça'da Tarihi Yarımadanın Görünümü (Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı Raporu, 2011, s. 54)

Tarihsel Katmanlaşma

Kentin tarihsel süreç boyunca, farklı uygarlıklar tarafından sürekli yerleşim görmesi kültürel ve sosyal çeşitliliği de beraberinde getirmiştir. Bu uygarlıkların yer altında ve yer üstünde bıraktığı izler tarihsel katmanlaşmayı oluşturmakta ve kente çok katmanlılık özelliği katmaktadır. Bu katmanların bütüncül olarak korunabilmesi için öncelikle tespit edilmeleri gerekmektedir. Türkiye'de son dönemde kentsel arkeolojik veri ta-

banı hazırlanmasına yönelik Tuna ve Belge (2013), Antakya tarihi kent merkezi için ön tespit ve değerlendirmeler içeren bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada veri tabanını besleyen iki temel kaynaktan bahsedilmiştir. Birincil önemdeki veriler olarak bilimsel arkeolojik kazılar, sondaj kazıları ve yüzey araştırmaları, ikincil önemdeki veriler olarak da eski haritalar, gravürler, fotoğraflar ile antik yazılı kaynaklar ve gezginlerin günlükleri belirtilmiştir. Bu bağlamda Kültür Bakanlığı tarafından Eski Foça için yer altı arkeolojik miras verilerinin veri tabanına aktarılması ve planlama çalışmalarında kullanılması söz konusudur (Tuna, 2000). Bu amaca yönelik olarak Foça özelinde yer altı ve yer üstü kültürel miras ile günümüze ulaşamayan önemli yapıları da içeren detaylı ve güncel dönem paftalarının hazırlanmasının mevcut çalışmalar ile bütünleşerek kentin planlama ve imar faaliyetlerine olumlu şekilde yansması amaçlanmıştır. Foça'da özellikle 1980'li yıllardan başlayarak yapım çalışmaları artmıştır. Bu süreçte projelerin uygulama aşamasında, potansiyel arkeolojik alanlarla karşılaşmıştır. Bu kaçınılması gereken bir durumdur ve çoğu zaman tarihsel katmanlara geri dönüşü olmayan zararlar vermektedir.

Bu bağlamda öncelikle Foça'nın çok katmanlı yapısının belgelenmesi amacıyla dönem paftaları hazırlanmıştır. Bu paftalar üzerine 1989 yılından başlayarak Prof. Dr. Ömer Özyiğit başkanlığında sürdürülen kazı çalışmalarının sonuçları, dönemlerine göre ayrılarak aktarılmıştır. Bu aşamada Kültür ve Turizm Bakanlığı'nun yıllık kazı sonuçları toplantısı raporlarından yararlanılmıştır. Ek olarak eski harita ve fotoğraflar kullanılmıştır. Kentte Tunç çağı, Submiken-Protogeometrik-Geometrik dönem, Arkaik dönem, Klasik dönem, Helenistik dönem, Roma dönemi, Bizans dönemi, Ceneviz dönemi ve Osmanlı dönemine ait dokuz katman belirlenmiştir. Her dönemin temsili için farklı renk seçilmiştir. Foça'nın halihazır haritası oluşturularak, bu dönemlere ait arkeolojik ve mimari veriler paftalara aktarılmıştır. Bu paftaların üst üste çakıştırılmasıyla tarihi kent merkezinde yer alan çok katmanlı kimlik alanları saptanmıştır. Çalışmada katmanlar kronolojik sırayla başlıca bulguları kapsayacak şekilde aktarılmaktadır.

Tunç Çağı

Foça'da Tunç çağına ait kalıntılar kentin güney yamaçlarında ve yarımada üzerindeki iki alanda bulunmuştur. Kentte İlk Tunç Çağı M.Ö. 3000-2000, Orta Tunç Çağı M.Ö. 2000-1500, Geç Tunç Çağı M.Ö. 1500-1250 yılları arasına tarihlenmektedir. Kentin güneyinde ilk yerleşim alanı olarak ad-

landırılan alanda ve yarımada üzerinde Athena Tapınağı'nın bulunduğu alanda Tunç çağına ait üç katman bulunmaktadır (Şekil 3). İlk yerleşim alanındaki en önemli bulgular oval evlerdir. Athena Tapınağı'nın olduğu bölgenin tapınma yeri olma özelliği bu döneme kadar inmektedir. Burada ortaya çıkan oval tapınaklar durumu kanıtlar niteliktedir.

Şekil 3. Çağdaş konut yapıları arasında kentin bilinen en eski yapı kalıntıları (Taşcı, 2015)

Submiken-Protogeometrik-Geometrik Dönem

Bu dönemlere ait kalıntılar kentin güney yamaçlarında, yarımada üzerinde ve yarımadanın kuzeyinde beş alanda ele geçmiştir. Submiken dönem M.Ö. 1200-1050, Protogeometrik dönem M.Ö. 1050-900 ve Geometrik dönem M.Ö. 900-700 yılları arasına tarihlenmektedir. İlk yerleşim alanında demirci atölyesi, demir cürufları, ocaklar ve oval ev kalıntıları, Athena Tapınağı'nın bulunduğu alanda ise oval tapınaklar bulunmuştur.

Arkaik Dönem

Phokaia'nın en güçlü dönemini yaşadığı M.Ö. 650-480 yılları arasına tarihlenen Arkaik dönem kalıntıları kentin genelinde otuz bir alanda saptanmıştır. Bu alanlarda ele geçen kent duvarı kalıntıları kentin Arkaik dönemdeki sınırlarını yansıtmaları açısından önemlidir. M.Ö. 546 yılında Persler ile yapılan savaşta kullanılan mancınık güllesi bulunmuştur. Bu dönemde inşa edilen Athena Tapınağı'na ait mimari parçalar gün ışığına çıkarılmıştır (Şekil 4). Kentin nekropolis ve sunaklar alanı, seramik atölyesi ve seramik ihracat deposu ortaya çıkarılmıştır. Bu döneme ait en önemli bulgulardan birisi tam plan verecek şekilde ele geçirilen megaron yapısıdır.

Şekil 4. a) Yarımada Athena Tapınağı kalıntıları üzerinde yer alan okul yapısı (Özyiğit, 2012, s. 299)

b-c) Kent duvarı kalıntılarının modern kent yaşamı içinde durumu (Taşcı, 2015)

Klasik Dönem
Kentte M.Ö. 480-330 yılları arasına tarihlenen Klasik dönem kalıntıları kentin genelinde yirmi alanda bulunmuştur. Kazı çalışmalarında mezarlar, seramik atölyesi, duvar kalıntısı, taş döşeme, su ve drenaj kanalları ile künkler ele geçmiştir. Bu döneme ait en önemli bulgu antik tiyatroya ait kalıntılardır (Şekil 5).

Şekil 5. a) Klasik dönemde yapılmış tiyatronun oturma basamakları
b) Tiyatronun sahne kısmında bulunan konut yapısı ve arkada Osmanlı dönemi yel değirmenleri (Taşcı, 2015)

Helenistik Dönem

M.Ö. 330-30 yılları arasına tarihlenen Helenistik dönem kalıntıları kentin genelinde yirmi dört alanda bulunmuştur. Bulunan mezar ve lahitler

kentin nekropolis alanları hakkında bilgi vermektedir. Ele geçen çok sayıda seramik, seramik çöplüğü ve seramik atölyesi kalıntısı seramik üretiminin sürdüğünü göstermektedir. Bu döneme ait avlulu bir konut yapısının içinde mozaik döşemeler bulunmuştur.

Roma Dönemi

Foça'da M.Ö. 30-M.S. 395 yılları arasına tarihlenen Roma dönemi kalıntıları kentte otuz bir alanda bulunmuştur. M.Ö. 190 yılında gerçekleşen deprem ile yıkılan Arkaik dönem Athena Tapınağı Roma döneminde mermer malzeme ile yeniden inşa edilmiştir. Bu tapınağa ilişkin temel kalıntıları ve mimari parçalar ele geçmiştir. Ele geçen bulgulardan Roma döneminde kentin seramik üretim merkezi durumuna geldiği anlaşılmaktadır. Farklı alanlarda pek çok seramik, seramik atölyesi ve seramik çöplüğü kalıntısı bulunmuştur. Bu dönemde çok sayıda duvar kalıntısı ile birlikte taban döşemesi de ortaya çıkarılmıştır. Taş taban döşemeleri yanında mozaik taban döşemelerinin de sık olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Ortaya çıkarıldıktan sonra koruma amacıyla üzeri kapatılan Roma dönemi mozaiği (Taşcı, 2015)

Bizans Dönemi

Kentin M.S. 395-1275 yılları arasına tarihlenen Bizans egemenliğindeki dönemine ilişkin kalıntılar çoğunlukla yarımada üzerinde ve dokuz alanda bulunmuştur. Bu alanlardan yedi tanesinde yalnızca seramik ele geçmiştir. Yarımadayı çevreleyen kent duvarlarında bu dönemde yapılan onarımlar algılanmaktadır. Athena Tapınağı'nın bulunduğu alanda

pek çok mezar ortaya çıkarılmıştır. Ağalar Konağı'nda yapılan kazılarda bu döneme ait seramik bulunmuştur (Şekil 7).

Şekil 7. Ağalar Konağı ve yapının kalıntıları üzerine yapılan otel (Taşcı, 2015)

Ceneviz Kolonisi Dönemi

Foça 1275 yılında Bizans İmparatoru'nun kararı ile Cenevizlilerin yönetimine girmiştir. 1455 yılında Osmanlıların kenti almasına kadar geçen sürede kent bir Ceneviz kolonisi durumundadır. Bu dönemde Cenevizliler tarafından, yarımadaı çevreleyen kent duvarlarında onarımlar ve iki tane kule yapılmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Ceneviz Kulesi'nin restorasyon sonrası görünümü (Taşcı, 2015)

Osmanlı Dönemi

Kentte yapılan kazılarda 10 alanda Osmanlı dönemine ilişkin bulguya rastlanmıştır. Çoğunlukla seramik ele geçmekle birlikte Athena Tapınağı'nın bulunduğu alanda deprem sonucu yıkılan Türk mahallesine ait yapı kalıntıları ile Arnavut kaldırım izleri ortaya çıkmıştır. Osmanlı Mezarlığı ve üç adet yel değirmeninin bulunduğu Değirmenli Tepe bu döneme ait en önemli alanlardandır. Yarımadaı çevreleyen sur duvarları ve kuleler de restorasyon çalışması öncesi yapılan kazılarda tarihlene-

rek ortaya çıkarılmıştır (Şekil 9). Osmanlı dönemine ait olup, günümüze ulaşan dini yapılar, su yapıları, konutlar, ticari yapılar ve Osmanlı Mezarlığı da dönem paftasına aktarılmıştır (Şekil 10).

Şekil 9. Kent duvarları üzerinde Osmanlı dönemi konutu ve bitişiğinde modern konut yapısı (Taşcı, 2015)

Şekil 10. a) Osmanlı dönemi ticaret hayatının mekânsal yansıması olarak tuz depolarından kalan tek duvar b) Osmanlı dönemi su kemerlerinin günümüzdeki durumu (Taşcı, 2015)

Dönem Paftalarının Çakıştırılarak Değerlendirilmesi

Hazırlanan dönem paftalarının üst üste çakıştırılmasıyla Foça kent merkezinde yirmi altı çok katmanlı alan saptanmıştır. Bu alanların önem derecesini katman sayısı ve ele geçen bulguların niteliği belirlemektedir. Bu bağlamda Phokaia antik kentinden günümüze ulaşan arkeolojik kalıntılar ile Osmanlı dönemi geleneksel konut dokusunun kesiştiği bölgede bulunan, megaron alanı olarak adlandırılan 150 ada, 48 parsel çalışma alanı olarak seçilmiştir (Şekil 11 ve Şekil 14).

Şekil 11. Foça'da belirlenen yirmialtı çok katmanlı alan (Kentin güncellenen halihazır haritası üzerinde yıllık kazı sonuçları raporları verileri esas alınarak hazırlanmıştır.)

Çalışma Alanının Tanıtımı

Odak çalışma alanı olan 150 ada, 48 parseli de içine alan bölge Fevzipaşa Mahallesi'nde yer almaktadır (Şekil 12). Alan doğu-batı doğrultusunda Mersinaki Caddesi ile Reha Midilli Caddesi ve kuzey-güney doğrultusunda 157. Sokak ve 163. Sokak ile sınırlandırılmıştır. Mersinaki Caddesi üzerinde bir yeşil alan ve halı saha bulunmaktadır. Alanın doğusunda Foça Kaymakamlığı yer almaktadır. Bölgede Osmanlı dönemi sivil mimarlık örnekleri ile Helenistik dönemde nekropolis olarak kullanılan çok katmanlı arkeolojik kazı alanı bulunmaktadır (Şekil 13). Tarihi doku kıyı kesiminden içeriye doğru azalmakta, yerini betonarme konutlara bırakmaktadır. Bu konutlar gabari olarak çevresiyle uyumsuz, bitişik nizamlı, niteliksiz yapılar ve tarihi dokunun görsel algısını bozmaktadır. Alanın kuzeyi ve doğusu kentsel ve III. derece arkeolojik sit alanı, güneyi ise kentsel ve I. derece arkeolojik sit alanı ile çevrilidir. Buna karşın özellikle arkeolojik alanların çeperindeki konut yapıları, yanlış planlama kararları ve/veya detaylı kazı çalışması gerçekleşmeden yapılaşma izni verilmesi ile günümüzdeki olumsuz duruma neden olmaktadır.

Şekil 12. Foça'nın uydu görüntüsü ve çalışma alanının konumu (Yandex, 2015)

1994 yılında III. derece arkeolojik sit alanı içinde yer alan 150 ada, 48 parselde ilk kazı çalışmaları İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yapılmıştır. Kazılar, parsel sahibinin yeni yapı yaptırmak amacıyla Müze Müdürlüğü'ne başvurması üzerine başlamıştır. Çalışmalar sonucu

hazırlanan rapor Koruma Kurulu tarafından incelenmiş ve kazıların Phokaia Kazı Başkanlığı tarafından yeniden yapılmasına karar verilmiştir. 1995 ve 1996 yıllarında gerçekleşen kazılar sonucunda alan İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararı ile I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olmuştur (Özyiğit, 1997). Öneri sunulan alanın kamu alanı durumunda olması uygulanabilirlik açısından önemlidir. Bu alan ticari kent merkezinden uzakta, geleneksel dokusunu kısmen koruyabilmiş bir alandır (Şekil 14). 1996 yılında kazı çalışmalarının sonlanmasının ardından kamulaştırma işlemleri yapılmıştır. Alanda Geometrik, Arkaik, Klasik, Helenistik ve Roma dönemine ait kalıntılar bulunmaktadır (Şekil 16). Bu kalıntılar Geometrik döneme ait seramikler ve duvar kalıntısı, Arkaik dönem megaronuna ait duvar kalıntıları, taş döşeme, çatı kiremitleri, Klasik dönem nekropolisine ait lahit, Helenistik döneme tarihlenen seramikler ve seramik atölyesi kalıntıları ve Roma dönemi nekropolisi ile seramik çöplüğü kalıntılarıdır.

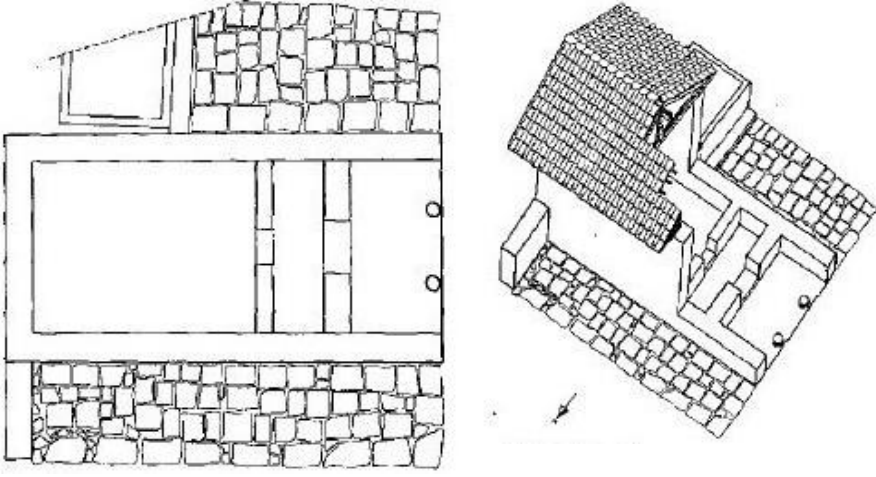
Şekil 13. Çalışma alanının konumu

Şekil 14. Çalışma alanının bulunduğu sokağın panoramik görünümü (Taşçı, 2015)

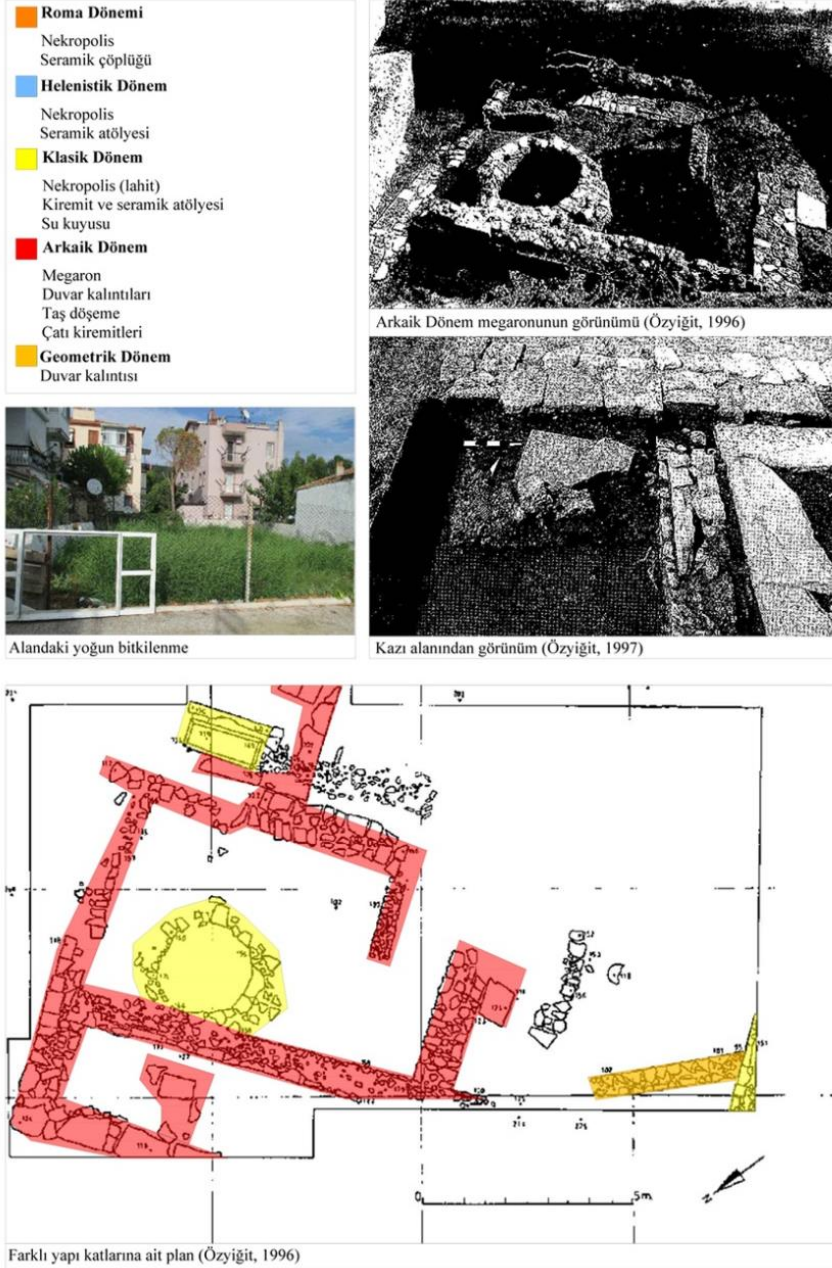
Özyiğit (1996), alandaki en önemli bulgunun M.Ö. 7. yüzyıl sonlarında yapıp yaklaşık 100 yıl kullanılan megaron yapısı olduğunu ifade etmektedir. Megaron yapısı doğu-batı doğrultusunda konumlanmaktadır. Batı yönünde iki sütunlu pronaos bölümü bulunmaktadır (Şekil 15). Yapılan kazılarda sütun kaidesine ait parçalar ele geçmiştir. Bu bölümün arkasında ana yaşama mekânı vardır. Pronaos ve yaşama mekânı arasında bir duvarla küçük bir ara bölüm oluşturulmuştur. Bu alan yaşama mekânını iklim şartlarından korumak için yapılmıştır. Yapının kuzeyinde ise, taş döşeme ile kaplı bir bahçe bulunmaktadır. Dış duvarların kalınlığı 80 cm'dir ve yapımında toprak harç kullanılmıştır. Yaklaşık 80 m²'lik bir alana sahip megaronun uzunluğu 12,45 metre, genişliği 6,45 metredir. Bu ölçülerden yapının 1/2 oranında yapıldığı anlaşılmıştır. Bu oranın o dönemde tapınak mimarisinden çok sivil mimarlık örneklerinde görüldüğü bilinmektedir. Yapının üst örtüsünün beşik çatı olduğu düşünülmektedir. Az sayıda da olsa kiremit parçası bulunmuştur. Tam plan verecek şekilde bulunan ve Arkaik dönemde kullanılan megaronun ortaya çıkışı o dönemde yerleşimin bu bölgeye kadar uzandığını göstermesi açısından önemlidir (Özyiğit, 1996).

Tarihi yapıların korunma ve restorasyonuna ilişkin öneri niteliğindeki uluslararası tüzükler incelendiğinde, birçoğunda çevre konusuna yer verildiği, tarihi yapının/alanın ölçeği dışına taşmamak kaydı ile çevresi ile birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Birkaçını örneklersek; Atina Konferansı (1931)'nin kararları kapsamındaki 3. maddede tarihi anıtların çevrelerine, her türlü ilan, çirkin elektrik direği konmasının, gürültülü imalathane, yüksek boru ve bacaların yapılmasının önlenmesi önerilmektedir. Carta del Restauro (1931)'nin 6. maddesinde ise, anıta ve geçirmiş olduğu devirlere gösterilen saygıya çevresinin de eklenmesi; anıtın tek başına ortaya çıkarılmasına da, rahatsız edici yeni yapıların yapılmasına da izin verilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. Venedik Tüzüğü (1964)'nde ise, anıtın korunmasının ölçeği dışına taşmamak kaydı ile çevresinin de bakımını kapsamaması gerektiği, geleneksel ortam varsa olduğu gibi bırakılması, bozucu eklenti ve değişikliklere izin verilmemesi ifade edilmektedir.

Şekil 15. Megaronun restitüsyon çizimleri (Özyiğit, 1996, s. 15)

Bu bağlamda Foça yerleşiminde örneklenen çok katmanlı alan incelenmiştir. Alanın sokağa bakan cephesi tel örgü ile çevrilidir. Açmalar koruma amaçlı olarak kapatılmış olup, üzerinde yoğun bitkilenme görülmektedir. Bu doku içerisinde görsel algıyı bozan ve algılamayı güçleştiren unsurlar (elektrik ve telefon direkleri, kablolar, çöp kutusu) bulunmaktadır. Alanın apartman yapıları arasında sıkışıp kalması ve yeterince algılanamaması yanısıra, yeterli bakımının olmaması, çevre halkın tarihsel değerlere duyarlılık eksikliği (alanın içine atılan çöplerin görüntü kirliliği yaratması) korumayı olumsuz şekilde etkileyen unsurlar olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, kentli ve turistler için sözkonusu fiziki şartlarda alanın barındırdığı tarihi ve arkeolojik değerlerin farkına varmanın çok zor olduğu belirtilebilir.

Şekil 16. Çalışma alanına ait envanter fişi

Foça'da Çok Katmanlı Bir Alan İçin Farklı Sunum Yaklaşımları

Çalışma alanında kalıntıların sunumuna yönelik olarak üç farklı proje önerisi hazırlanmıştır. Projeler ve alanın çevresi modellenmiş ve görselleştirilmiştir (Şekil 17). Bu üç yaklaşım aslına uygun malzeme kullanılarak tamamlama, çağdaş malzeme kullanılarak koruma çatısı ve kapalı hacim tasarlama olarak belirlenmiştir. Böylece kent içinde yer alan çok katmanlı bir arkeolojik alan için farklı yaklaşımların kıyaslanması amaçlanmıştır. Aynı alanın sunumu için önerilen üç proje, tasarım kararları bakımından farklılıklar göstermektedir. Ancak her projede benimsenmiş, ortak kararlar da vardır. Kent merkezinden alanlara erişilebilirlik konusu bu anlamda önemlidir. Foça genelinde kültürel miras alanların birbirleriyle ilişkisi, bu alanlara ulaşım konusu ve yönlendirme bütüncül bir şekilde ele alınmalıdır.

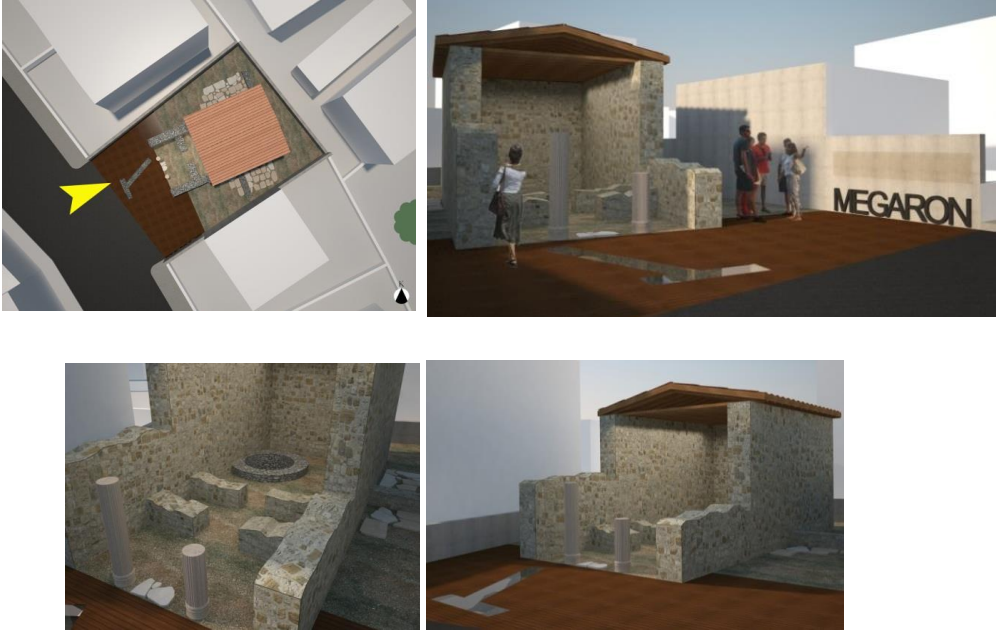
Şekil 17. Çalışma alanı ve çevresinin vaziyet planı

Aslına Uygun Malzeme Kullanılarak Tamamlama

İlk öneride kalıntıların Kazı Başkanlığı'nca gerçekleştirilmiş olan restitüsyon çizimi (Şekil 15) esas alınarak, gerek mevcut kalıntıların daha iyi korunması, gerekse izleyiciye yapının üçüncü boyuttaki etkisinin daha fazla algılatılabilmesi açısından bir düzenleme geliştirilmiştir. Elbette ki, tüm yaklaşım önerileri eserin ziyaretçiler tarafından daha iyi algılanabilmesine yönelik ise de, öncelikli olan ve süreklilik oluşturmaya çabalan kalıntıların en iyi şekilde korunarak geleceğe aktarımıdır. İlk yaklaşımda restitüsyonu esas alan kısmi tamamlama/yeniden yapım (re-

konstrüksiyon) söz konusudur (Şekil 18). Burada tamamlamanın aslına uygun malzeme ile yani yine taş ile yapılması önerilmiş; ancak özgün kısımlar ile restorasyon çalışmaları sırasında yapılanların ayırt edilebilmesi açısından ek duvar yüzeyinin 2 cm geride olması, eserin uzaktan bütüncül algılanması, yakından ise özgün ve tamamlanan kısımların ayırt edilebilmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda Venedik Tüzüğü'nün 12. Maddesinde eksik kısımların özgünden ayırt edilebilecek bir şekilde yapılmasını belirten ilkeler benimsenmiştir.

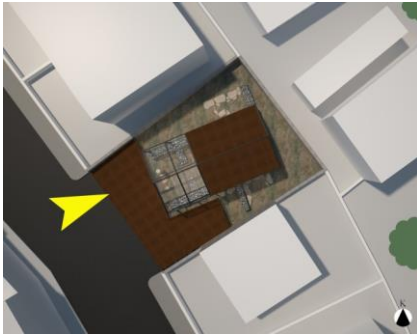
Alana girişin 200 Sokak yönünde tasarlanan ahşap platform ile olması planlanmıştır. Bu platform mevcut kalıntıların görsel algısını engelleme-yecek şekilde konumlandırılmıştır. Giriş bölümünde platform altında kalan kalıntıların şeffaf yüzeyler aracılığıyla algılanması amaçlanmıştır. Söz konusu platform aynı zamanda ziyaretçiler için bir toplanma mekânıdır. Alanda yan parseldeki yapının bahçesi ile görsel ilişkinin azaltılması amacıyla bir yüzey oluşturulmuştur. Bu yüzey Foça'nın çok katmanlı yapısı ve megaron alanı ile ilgili görseller, çizimler ve bilgilerin yer alması amacıyla tasarlanmıştır.

Şekil 18. a) Vaziyet planı b) Batı cephesinden görünüm c) Tamamlanan kalıntılar d) Zemindeki şeffaf yırtık

Çağdaş Malzeme Kullanılarak Koruma Çatısı Tasarlama

İkinci yaklaşım mevcut kalıntıların konsolidasyonu ve duvarların algısını arttırmak, korunmasını sağlamak açısından yükseltilmesi (rekonstrüksiyonu) ile koruma çatısı tasarımını kapsamaktadır (Şekil 19). Duvarları daha algılanır kılmak açısından gerçekleştirilen tamamlama ile, ilk yaklaşımdaki gibi duvar yüzeyinden 2 cm geride tutularak özgün ve tamamlanan bölümlerin yakından ayırt edilebilmesi, uzaktan ise bütüncül algısı düşünülmüştür. Bu yaklaşım uluslararası koruma tüzüklerinin ilkeleri doğrultusunda şekillenmiştir. Öneride kalıntılara izi algılamaya yönelik sınırlı bir tamamlama uygulanmış, yapının üçüncü boyuttaki izi ise çağdaş malzeme ile gerçekleştirilen koruma çatısı ile yansıtılmıştır. Venedik Tüzüğü ve bir çok tüzüğün ilkeleri arasında yer alan “geleneksel tekniklerin yetersiz olduğu durumlarda çağdaş malzeme ve tekniklerden yararlanılabilir” ilkesi bu bağlamda benimsenmiştir. Koruma çatısını taşıyan düşey taşıyıcıların (metal dikmelerin) zemin bağlantılarının kalıntılar dışında kalmasına özen gösterilmiştir. Düşey taşıyıcılar megaronun mekân bölümlenmesine uygun olarak yerleştirilmiştir. Alana 200 Sokak yönünden, ahşap platformdan giriş sağlanmaktadır. Platformun kalıntılar ile çakıştığı bölümde şeffaf malzeme kullanılarak, megaronun planını algılatmak başlıca amaçtır. Bu nedenle ahşap platform, megaron kalıntılarının üzerinde şeffaf malzemeye dönüşerek yapının iç kısmında bulunan kuyunun çevresine kadar uzanmaktadır. Alana yönelik görseller, çizimler ve bilgilerin ahşap üst örtünün devam eden yanal yüzeylerinde yer alması planlanmıştır.

Şekil 19. a) Vaziyet planı b) Genel görünüm c) Doğu cephesi d) Batı cephesi

Çağdaş Malzeme Kullanılarak Kapalı Hacim Tasarlama

Üçüncü yaklaşım kalıntıların dış ortam koşullarından daha fazla korunması açısından kapalı bir hacim oluşturulması ve bu bağlamda dijital sunum olanaklarından yararlanılabilmesi düşüncesi ile oluşturulmuştur (Şekil 20). Kısmen tamamlanan duvarlarda önceki yaklaşımlardaki gibi özgün ve ek bölümlerin 2 cmlik yüzey farklılığı ile yakından bakıldığında farkedilmesi, uzaktan bakıldığında bütüncül algılanması ilkesi benimsenmiştir. 200 Sokak yönünde girişi sağlayan ahşap platform yapının ön kısmında şeffaflaştırmıştır. Giriş megaronun pronaos bölümünden olup, özgün açıklığın konumunda ve boyutundadır. Zemin malzemesi yapı dışından başlayarak pronaos ve yaşama mekânlarında şeffaftır. Böylece yapı dışında ve iç mekândaki kalıntılar algılanmaktadır. İç mekânda, girişin karşı yüzeyine lazer ile görüntülerin aktarılması önerilmektedir. Bu görüntüler megarondaki yaşantı ile ilgili olup, ziyaretçilerin yapının kullanımı hakkında bilgi sahibi olmasına yöneliktir. Aynı zamanda yapının içinde yer alan etkileşimli bilgi kiosku ile ziyaretçiler buldukları alandaki katmanları, katmanların birbirleriyle ilişkisini de algılamaktadırlar. Dokunmatik ekranlı bu kioska alana ait görseller, çizimler ve bilgilerin yer alması düşünülmektedir.

Şekil 20. a) Vaziyet planı b) Genel görünüm c) Batı cephesi d) Kalıntıların çiziminin lazer görüntüsü

Önerilerin Karşılaştırılması

Projelerin ortak hedefi megaronun diğer katmanlar ile birlikte halka sunulmasıdır. Sunum şekilleri farklı olsa da, ziyaretçilere yapının üçüncü boyut algısını hissettirmek başlıca hedeftir. Restitüsyon verilerine uygun olarak, %20 eğimli beşik çatı silüeti oluşturularak bu algı yaratılmaya çalışılmıştır. Önerilerde ana ulaşım aksı ile yapı arasında ahşap bir platform oluşturulmuştur. Bu platform kalabalık turist grupları için toplanma alanıdır. Projenin uygulanması ile birlikte alanın ve çevresinin sosyal, kültürel ve ekonomik yönden canlılık kazanacağı düşünülmektedir. Bu durumda çalışma alanının yerli ve yabancı turistler için önemli bir uğrak durumuna gelmesi de amaçlanmaktadır.

Kalıntıların atmosfer etkilerinden korunması da projelerdeki ortak kararlardandır. Gerek koruma çatısı, gerekse şeffaf döşemeler ile kalıntıların olumsuz çevre koşullarından korunması hedeflenmiştir.

Projelerde yer alan ortak özelliklerin yanı sıra özellikle malzeme seçimi bakımından farklılaşmalar vardır. Birinci öneride kalıntılar geleneksel yöntemle, yerel tüf taşı ve özgülüne uygun toprak harç kullanılarak tamamlanmış, yapı ahşap konstrüksiyonlu beşik çatı ile

örtülmüştür. İkinci öneride özgüne uygun olarak sağlamlaştırılan kalıntılar çelik, cam ve ahşap malzeme ile korumaya alınmıştır. Birinci öneriden farklı olarak bu öneride şeffaf malzeme ile bir gezi platformu oluşturularak kalıntılar ile fiziksel ilişki güçleştirilmiştir. Böylece esere yönelik olası tahribatlar engellenmeye çalışılmıştır. Üçüncü önerinin diğer projelere göre en büyük farklılığı korten (COR-TEN) çelik malzeme ile kapalı bir hacim oluşturulmasıdır. Bu durum güvenlik problemini ortadan kaldırmakta ve dijital bilgilendirme sistemlerinin alanda kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Çalışma kapsamında başlıca ortak ve farklı yönlerine değinilen bu üç proje, yazarlar tarafından dört ana başlık altında belirlenen parametrelere göre karşılaştırılmıştır. Söz konusu dört ana başlık algı, kalıntılara müdahale, bilgi aktarımı ve erişilebilirlik olarak belirlenmiştir. Bu başlıklardan algı "doku ile uyum", "doku içerisinde algı", üçüncü boyut algısı", "farklı dönem izlerinin algısı", "plan kurgusunun algısı", "özgün yapım tekniğinin algısı" ve "çağdaş malzeme ile zıtlık algısı" alt başlıklarına, kalıntılara müdahale "kalıntıları atmosfer etkilerinden koruma", "kalıntılara en az müdahale", "kalıntılarla görsel ilişki sağlama" ve "kalıntılarla fiziksel ilişkiyi engelleme" alt başlıklarına, bilgi aktarımı "geleneksel sergileme tekniklerinin kullanımı" ve "güncel sergileme tekniklerinin kullanımı" alt başlıklarına, erişilebilirlik ise "engelli ulaşımı" alt başlıklarına ayrılmaktadır (Tablo 1).

Değerlendirme beşli ölçekte incelenmiş, her etmene 1 ila 5 arasında puan verilerek yapılmıştır. Puanlamada 1 (en az) ve 5 (en çok) puanı göstermektedir. Bu puanlar toplandığında birinci öneri 47, ikinci öneri 61 ve üçüncü öneri 59 olarak hesaplanmıştır. Her alanın kendine özgü sorunları ve potansiyeli vardır. Sunum yaklaşımı, tasarım prensibi, kullanılan malzemeler ve yapım sistemi çeşitlilik göstermektedir.

Her projenin olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Tüm parametrelerin ortak değerlendirmesi sonucu üstünlük sırası, ikinci, üçüncü ve birinci öneri şeklindedir. Dış ortam etkilerinden korunma ve vandalizm açısından irdelendiğinde üçüncü yaklaşım öne çıkmaktadır. Bu seçenekte yapının bütününe yönelik daha fazla bilginin canlandırma ve dijital sunumlarla aktarımı söz konusudur. İkinci yaklaşımda dış ortam koşullarından koruma daha sınırlı düzeyde olmakla birlikte kalıntılar dıştan diğer seçeneklere göre daha fazla algılanmaktadır.

Tablo 1. Önerilerin Karşılaştırılması

Puanlama			
	1. ÖNERİ	2. ÖNERİ	3. ÖNERİ
ALGI			
Doku ile uyum	2	5	3
Doku içerisinde algısı	2	4	5
Üçüncü boyut algısı	5	5	5
Farklı dönem izlerinin algısı	5	4	4
Plan kurgusu algısı	5	4	4
Özgün yapım tekniğinin algısı	5	4	3
Çağdaş malzeme ile zıtlık algısı	1	5	5
KALINTILARA MÜDAHALE			
Kalıntıların atmosfer etkilerinden korunma	3	4	4
Kalıntılara en az müdahale	2	5	4
Kalıntıların görsel ilişki sağlama	5	5	4
Kalıntıların fiziksel ilişkiyi engelleme	1	3	4
BİLGİ AKTARIMI			
Geleneksel sergileme tekniklerinin kullanımı	5	5	1
Güncel sergileme tekniklerinin kullanımı	1	1	5
ERİŞİLEBİLİRLİK			
Yaya ve taşıt ulaşımı	3	3	3
Engelli ulaşımı	2	4	5
Toplam	47	61	59

Değerlendirme

Foça örneği gibi en üst katmanda tarihi dokuya sahip çok katmanlı kentlerde, bu katmanın altındaki kültürel mirasın ortaya çıkarılıp çıkarılmaması tartışılmaktadır. Hangi katmanın koruma alanında daha değerli olduğu konusunda farklı fikirler vardır. Foça yerleşimi için söz konusu durum Osmanlı Dönemi mimarlık mirası ve bu mirasın altındaki katmanlar için tartışılmaktadır. Bu durumda tüm katmanlara aynı önem verilerek, bütünlük koruma sağlanmalı, farklı dönem izleri okunabilmelidir. Bu alanların kentli tarafından atıl alanlar olarak algılanmasının önüne geçilmeli, kamu bilinci arttırılmalıdır. Koruma çalışmalarında kamu bilinci, kültürel mirasın halk tarafından doğru algılanması ve halk katılımı sürecin önemli parçalarıdır. ICOMOS tarafından 2008 yılında imzalanan “Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” kültür mirasının algılanması ve sunumu için ana prensipler tanımlamanın yanında bu duruma dikkat çekmektedir. Alana fiziksel ulaşımın düşünülmesi ve halkın fikir aşamasında etkin olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda Foça’da kentiçi arkeolojik alanların sunum çalışmalarının halk katılımı ile yürütülmesi önerilmektedir.

Seçilen bölgede çalışma kapsamında hazırlanan sunum önerisinin ilerleyen yıllarda Foça Kazı Başkanlığı işbirliği ile hayata geçirilmesi hedeflenmektedir. Böylece kazı çalışmaları tamamlanan arkeolojik alanların kent yaşamına katılması, çevresi ile birlikte bir bütün olarak korunarak kent kimliğine katkıda bulunması ve kent merkezindeki canlılığın bu bölgeye ulaşması sağlanacaktır. Hem kentte yaşayanların, hem de ziyaretçilerin bu alana gelerek Phokaia'nın kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte geçirdiği evreleri algılayabilmesi ve bu evrelerin somut yansımaları olarak arkeolojik kalıntıların farkında olmaları istenmektedir. Bu farkındalık zamanla arkeolojik kazı alanlarının kullanılmayan, bakımsız alanlar olarak düşünülmesini engelleyecektir. Bu alanın çevresi ile birlikte yaşayan bir merkez konumuna gelmesiyle, kentli tarihi alanların korunması olgusuna farklı bir açıdan bakabilecektir.

Sonuç

Kentsel alanlarda kalıntıların kültürel önemi sunum kararlarında dikkate alınması gereken parametrelerden birisidir. Ancak son dönemlerde kazı, koruma ve sunum çalışmalarında tüm katmanlara eşit derecede önem

verilmesi, katmanların beraber korunması ve sergilenmesi durumu kabul görmektedir. Kültürel önemin fiziksel ve tarihsel değerini Aykaç (2009), yapı türü ve dönemi, korunmuşluk durumu, ulaşılabilirlik ve algılanabilirlik durumu, araştırılmışlık durumu, fiziksel ve işlevsel devamlılık durumu, kentle bütünleşme durumu, enderlik/tipiklik durumu, koruma statüsü olarak belirlemiştir. Bu çalışma kapsamında ele alınan başlıca değer kentle bütünleşme değeridir. Bu değer fiziksel, işlevsel ve görsel olarak üçe ayrılmıştır. Fiziksel bütünlüğü yapı, kalıntı ve açık alanların diğer dönem yapıları veya günümüz kentiyle bütünleşmeleri, işlevsel bütünlüğü yapı, kalıntı ve açık alanların kentlilerce veya turistlerce kullanılması ve görsel bütünlüğü yapı, kalıntı veya açık alanların kentle ve kendi aralarında görsel ilişkiye sahip olmaları şeklinde tanımlanmıştır. Bu çalışmada söz konusu tanıma alternatif olarak kentsel arkeolojik alan tasarımı dikkat edilmesi gereken parametreler algı, kalıntılara müdahale, bilgi aktarımı ve erişilebilirlik olmak üzere dört ana başlıkta toplanmıştır. Yerleşim genelinde çok katmanlı alanların benzer yaklaşımlar ile kent yaşamına katılması öncelikli amaç olmalıdır. Sunuma yönelik projeler algılanabilirliği, izlenebilirliği, ulaşılabilirliği ve bütünlüğü ile Foça'nın tarihsel önemini yansıtan katmanları en doğru şekilde ortaya koymalıdır.

Foça, tarihsel süreç boyunca ve özellikle en parlak dönemini yaşadığı Arkaik dönemde öne çıkan kentlerden birisi olmuştur. Bir kıyı kenti olarak ticari yönden Akdeniz havzası içerisinde büyük önem taşımıştır. Avrupa'da ve Türkiye'de kurduğu koloniler ile pek çok kentin kurulmasına öncülük etmiştir. Günümüzde de Ege ve Akdeniz kültürünü yaşatan, tarihi dokuya sahip, turistik bir kıyı yerleşimidir. Yerleşimde bulunan farklı dönemlere ait izler, kentsel gelişmenin önünde bir engel olarak algılanmasına karşın, bu katmanların okunabilir kılınması kentin tarihi ve kültürel gelişimi açısından önemlidir. Çok katmanlı bir kent olarak Foça, tarihsel birikimini yansıtarak kimlikli bir kent durumuna gelebilir.

Not: Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programında Burcu Taşcı tarafından Prof. Dr. Eti Akyüz Levi danışmanlığında gerçekleştirilen "Çok Katmanlı Yerleşimlerin Koruma Sorunlarının Foça Örneği Üzerinden İrdelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında hazırlanmıştır. TÜBİTAK "2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı" tarafından desteklenmiştir.

Extended Abstract

Presentation Approaches in Urban Archaeological Areas: A Case Study in Foça, İzmir

*

Burcu Taşcı
İzmir Institute of Technology

Eti Akyüz Levi
Dokuz Eylül University

Urban archaeological areas have an important place in the urban conservation practice with excavation, documentation, continuous maintenance, and presentation activities. The remains and traces encountered in the urban space in everyday life enhance the quality of the public space and enable one to have information about the ways of life of those societies that lived in different periods and to make a bond with them. Today urban archaeological areas are not regarded as areas which contribute to the urban identity and development by city-dwellers. On the contrary, they are perceived as abandoned areas which hinder urban development and lack adequate equipment. Therefore, the issue of integration of existing and potential archaeological areas into the contemporary urban life particularly in those cities which were continually settled in the historical process by different civilizations requires creative solutions and approaches. With these approaches, it is expected that multilayered city centers provide the requirements of the contemporary life besides reflecting the historical stratification. Although the conservation and sustenance of archaeological works are issues of priority, presentation approaches should be created for the integration of the areas concerned into the urban life. Accurate unearthing and conservation of the historical stratification should be the primary purpose of presentation activities. For this purpose, projects for urban archaeological areas should be produced within a multidisciplinary study environment.

Urban archaeological studies on the presentation of the cultural heritage consisting of different layers to the public have been gradually increasing recently. In the international arena, it is acknowledged that these studies should be performed with the participation of specialists from different disciplines such as archaeologists, art historians, city planners, architects, restoration specialists, conservation specialists, civil engineers, and cartographical engineers. Implementation examples which stand out in this field are frequently encountered in the European countries. In Turkey, however, the historical stratification is disappearing primarily due to the lack of multidisciplinary studies as well as for legal, administrative, social, and economic reasons. Even though many cities have substantially lost the traces of their historical development, settlements housing the traces of different layers at the city center are still available today. Selected as the study area among these settlements, Eski Foça (Ancient Phocaea) is a multilayered city which was settled from the Prehistoric period to the Archaic, Classical, Hellenistic, Roman, Byzantine, Genoese, and Ottoman-Turkish periods. The products of civil architecture belonging to the Ottoman period are seen as the most evident physical elements of cultural heritage today. Besides, there are also traces which were unearthed during the excavations, which are either partially or totally underground, and which belong to the periods whose existence is known or has not become definite. The main reasons why the city was selected include its multilayered quality with its layers underground and above the ground, the fact that these layers of its are being endangered, the importance of the ancient city of Phocaea in history, the fact that the city was continually settled in different periods, the failure to read this historical continuity of its today, and the presence of shortcomings concerning the inclusion of the archaeological areas in the urban life.

This study intended to make project proposals in the focal area specified in Foça so as to include the historical stratification in the urban life. Within the scope of the study, the historical stratification in Foça was analyzed and the multilayered identity areas were determined in the city by superposing the analysis sheets of different periods. Three different approaches were developed for the presentation of the megaron area which stood out among these areas (Figure 1). The main reasons for the selection of the focal area include the fact that the excavations were over in the area, the completion of the procedures of expropriation of the area, the fact that significant information on the past of Foça was reached at the excavations carried out,

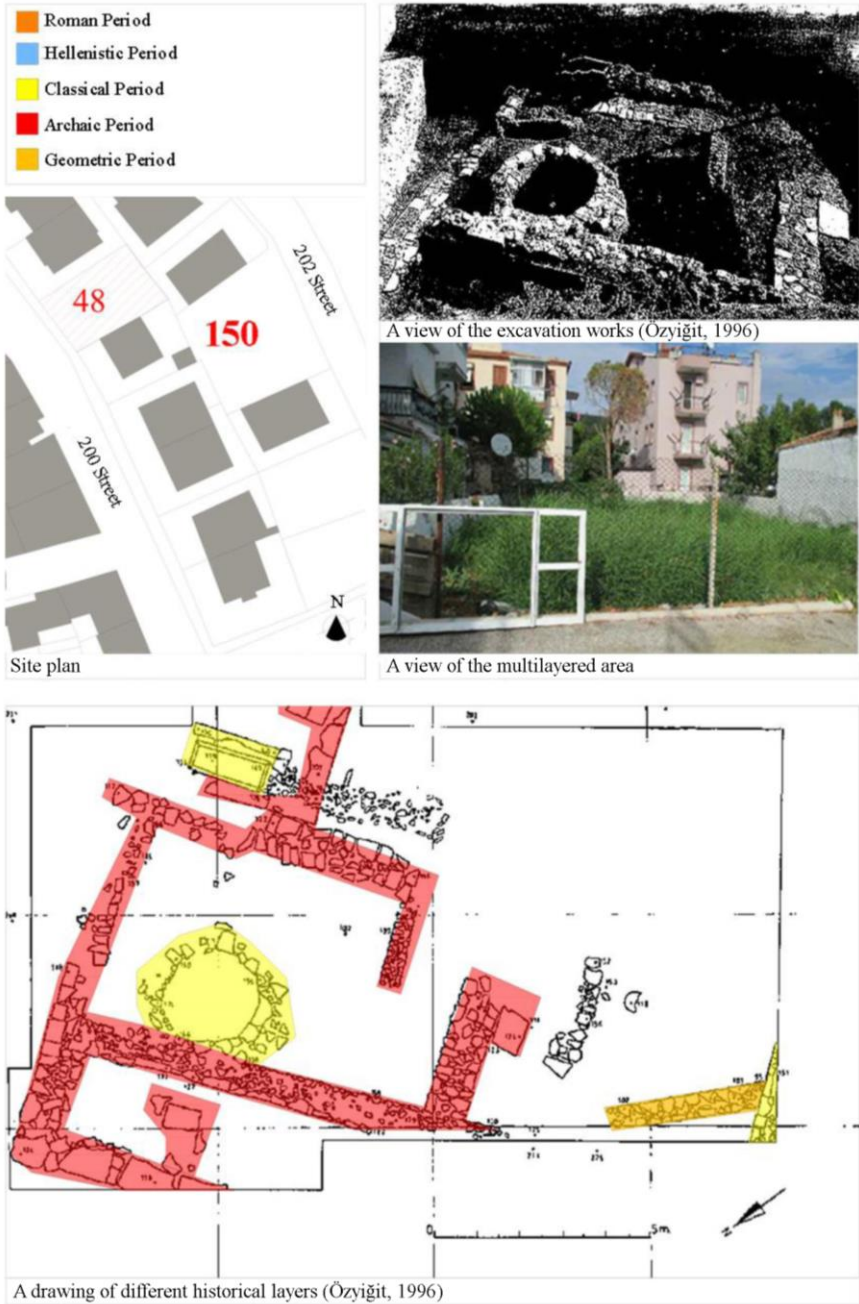

Figure 1. The focal study area

its containing of remains of five different layers within the traditional fabric, and the desire to increase the state of the area as the center of attention in the city. These approaches were evaluated by the authors in the light of the parameters determined under the headings of perception, intervention in the remains, accessibility, and transfer of information. Within this scope, fieldwork, sampling and historical and comparative methods were used in the research. As a result of the evaluations, it turned out that each approach had unique problems and potential. The common goal should be the integration of the multilayered areas into the city and their conservation and sustainability by preventing them from being perceived as inactive areas in the city as well as to contribute to the urban identity.

Table 1. A comparison of different presentation approaches

Grading Key 1- 2- 3- 4- 5-			
	PERCEPTION	Proposal 1	Proposal 2
Harmony with fabric	2	5	3
Perception in fabric	2	4	5
Perception of volume	5	5	5
Perception of different layers	5	4	4
Perception of the plan	5	4	4
Perception of the original construction	5	4	3
Perception of contrast with modern material	1	5	5
INTERVENTION IN REMAINS			
Conservation of remains against climate	3	4	4
Minimum intervention	2	5	4
Visual relationship with remains	5	5	4
Preventing the physical relationship with remains	1	3	4
INFORMATION			
Using the traditional presentation style	5	5	1
Using the modern presentation style	1	1	5
ACCESSIBILITY			
Accessibility for pedestrians and vehicles	3	3	3
Accessibility for the disabled	2	4	5
Total	47	61	59

The evaluation was examined in the five-point scale and made by giving 1 to 5 points to each factor. In scoring, 1 indicates the minimum point, while 5 denotes the maximum point. When these points were added, the first proposal was calculated as 47, the second proposal as 61, and the third proposal as 59 (Table 1). Each area has unique problems and potential. The presentation approaches, the principles of design, the materials used and the construction systems vary. Each project has positive and negative sides. As a result of the common evaluation of all parameters, the order of superiority was as follows: the second proposal, the third proposal, and the

first proposal. The third approach stands out when scrutinized in terms of being conserved against the effects of the external environment and vandalism. In this option, more information on the whole building is transferred through animation and digital presentations. Although conservation against the conditions of the external environment is at a more limited level in the second approach, the remains are more perceived from outside than in the other options.

Foça was one of the outstanding cities throughout the historical process, particularly in the Archaic period, when it had its heyday. As a coastal city, it was of great importance within the Mediterranean basin in commercial terms. It pioneered the foundation of many cities through the colonies it established in Europe and Turkey. Today, too, it is a touristic coastal settlement which maintains the Aegean and Mediterranean cultures and has a historical fabric. Even though the traces of different periods found in the settlement are perceived as a barrier to urban development, making these layers readable is essential for the historical and cultural development of the city. As a multilayered city, Foça may become a city with an identity by reflecting its historical accumulation.

Kaynakça/References

- Akurgal, E. (1956). Foça kazıları ve Kyme sondajları. *Anadolu / Anatolia*, 1, 32-42.
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu uygarlıkları (6. Baskı)*. İzmir: Net Turistik Yayınları.
- Alpan, A. (2005). *Kentsel arkeolojik kaynakların tarihi kent merkezleri Tarragona, Verona ve Tarsus'ta günlük hayatla bütünleşmesi*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Avrupa Konseyi. (1984). Arkeoloji ve planlama kolokyumu, Floransa. 2 Haziran 2006 tarihinde http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/Source/Resources/Publications/Heritage/Pat_PA_05_en.pdf. adresinden erişildi.
- Avrupa Konseyi. (1992). Arkeolojik mirasın korunmasına yönelik Avrupa sözleşmesi, Valetta. 20 Haziran 2006 tarihinde <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/143.htm>. adresinden erişildi.
- Avrupa Konseyi. (2000). Avrupa iyi uygulama kodu: arkeoloji ve kent projesi. 18 Kasım 2014 tarihinde <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni04.pdf> adresinden erişildi.
- Aykaç, P. (2008). *Determination of presentation principles for multi-layered historical towns based on cultural significance, case study: Tarsus*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Aykaç, P. (2009). Kentsel arkeolojik alanlarda tasarım süreci. *TMMOB Ankara Şubesi Dosya 14.1*, 36-42.
- Bean, G.E. (2001). *Eski çağda Ege Bölgesi (3. Baskı)*. (İ. Delemen, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979).
- Belge, B. (2005). *İzmir tarihi kent merkezindeki kentsel arkeolojik değerler ve sorunlar: keşifsel bir örnek çalışma*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bilgin Altınöz, A.G. (bt). Çok katmanlı kentteki tarihsel katmanlaşmayı çözümlemek: kent arkeolojisi. 21 Mayıs 2011 tarihinde <http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?tmid=&mid=13> adresinden erişildi.
- Bilgin, A.G. (1996). *Urban archaeology: as the basis for the studies on the future of the town; case study: Bergama*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Bilgin Altınöz, A. G. (2002). *Koruma karar verme sürecine katkı olarak çok-katmanlı kentlerdeki tarihsel katmanlaşmanın değerlendirilmesi; coğrafi bilgi sistemlerini (cbs) temel alan bir yaklaşım. Uygulama örnekleme: Bergama*. (Doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Boylu, A. (1994). *Kentsel arkeoloji (türkiye’de kentsel arkeoloji için vizyonel bir yaklaşım)*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Çırak, A. (2010). *Bir planlama stratejisi olarak arkeolojik envanterleme ve kentsel arkeolojik değer yöntemi: İzmir tarihi kent merkezi*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Doyduk, H.S. (2010). *Nesne merkezli koruma yaklaşımına tamamlayıcı bir olgu olarak kentsel arkeolojik yığılma*. (Doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Dukas, (1956). *Bizans tarihi*, (VL. Mirmiroğlu, Çev.). İstanbul.
- Etyemez, L. (2011). *Çok katmanlı kentlerde tarihsel katmanlaşmanın günümüz bağlamı ile bütünleşmesinin değerlendirilmesi. Örnekleme çalışması: Amasya*. (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Herodotos (1983). *Herodot tarihi (2. Baskı)*. (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ICOMOS. (1931). Carta del Restauro. 22 Nisan 2016 tarihinde <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr> adresinden erişildi.
- ICOMOS.(1964). Venedik Tüzüğü. 22 Nisan 2016 tarihinde <http://www.icomos.org/venicecharter2004/turkish.pdf> adresinden erişildi.
- ICOMOS. (1990). Arkeolojik mirasın korunması ve yönetimi tüzüğü. 18 Kasım 2014 tarihinde http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2005). The Appear method (accessibility projects: sustainable preservation and enhancement of urban subsoil archaeological remains). 18 Kasım 2014 tarihinde http://www.in-situ.be/guide_en.pdf adresinden erişildi.
- ICOMOS. (2008). Kültürel miras alanların algılanması ve sunumu tüzüğü. 22 Nisan 2016 tarihinde

- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0397812001353671158.pdf adresinden erişildi.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2016). Foça'nın konumu. 15 Temmuz 2014 tarihinde <http://www.izmir.bel.tr/BuyuksehirSinirHaritasi/125/172/tr> adresinden erişildi.
- Keil, J. (1909). Foça'nın adı hakkında. 20 Aralık 2015 tarihinde https://archive.org/stream/denkschriften57ster/denkschriften57ster_djvu.txt adresinden erişildi.
- Karabağ, N. E. (2008). *Çok katmanlı kentlerdeki tarihsel sürekliliğin çözümlenerek korunması: İzmir örneği*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu. (1999). 658 nolu İlke Kararı (arkeolojik sitler, koruma ve kullanma koşullarına ilişkin). 22 Nisan 2016 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,13917/658-nolu-ilke-karari-arkeolojik-sitler-koruma-ve-kullan-.html> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu. (2005). 702 nolu İlke Kararı (kentsel arkeolojik sit alanları koruma ve kullanma koşullarına ilişkin). 22 Nisan 2016 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14344/702-nolu-ilke-karari-kentsel-arkeolojik-sit-alanlari-ko-.html> adresinden erişildi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu. (2012). 37 nolu İlke Kararı (yerleşim alanlarında; mevcut arkeolojik sitlerin veya daha önceden varlığı bilinmeyen ancak yeni yapılanma, alt yapı çalışmaları ya da doğal afetler sonucu ortaya çıkan-çıkarılan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesine ilişkin). 18 Ocak 2016 tarihinde <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,45471/37-nolu-ilke-karari-yerlesim-alanlarinda-mevcut-arkeolo-.html> adresinden erişildi.
- Özyiğit, Ö. (1992). *XIV. Kazı sonuçları toplantısı (II)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Özyiğit, Ö. (1996). *XVIII. Kazı sonuçları toplantısı (II)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Özyiğit, Ö. (1997). *XIX. Kazı sonuçları toplantısı (I)*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Özyiğit, Ö. (2003). Phokaia'da Akurgal'ın kazıları ışığında son dönem çalışmaları. *Anadolu/ Anatolia*, 25, 97-107.
- Özyiğit, Ö. (2012). Phokaia'da son dönem kazıları. Çilingiroğlu, A., Mercangöz, Z., Polat, G. (Der.), *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları* içinde (ss. 295-307). İzmir: Arkadaş Matbaacılık.
- Pausanias, (1918). *Description of Greece, Books I-II*, (W. H. S. Jones, Çev.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Sarfatij, H. ve Melli, P. (1999). *Archaeology and the town. Report on the situation of urban archaeology in Europe, Avrupa Konseyi Yayınları*, 13-29.
- Sartiaux, F. (1952). *Eski Foça*. İzmir: Ege Turizm Cemiyeti Yayınları.

- Serçe, E. (1998). Aydın vilayeti salname ve istatistiklerinde Foçateyn Kazası. *Foça üzerine yazılar*. 13-22.
- Strabon (1987). Coğrafya Anadolu (A. Pekman, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (2011). Foça özel çevre koruma bölgesi yönetim planı raporu. Ankara.
- Taşcı, B. (2015). *Çok katmanlı yerleşimlerin koruma sorunlarının Foça örneği üzerinden irdelenmesi*. (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Titus Livius, (1912). *History of Rome*. (Rev. Canon Roberts, Çev.). New York: E. P. Dutton and Co.
- Tuna, N. (1999). The urban archaeology in Turkey. Report on the situation of urban archaeology in Europe, edi. R. Leech. *Avrupa Konseyi Yayınları* (Strasbourg), 217.
- Tuna, N. (2000). Kentsel arkeoloji üzerine. *İdol*, 7, 7-13.
- Tuna, N. (2003). İstanbul Suriçi'nde kentsel arkeolojik kültür mirası. *İstanbul Dergisi*, 46, 88-93.
- Tuna, N., Belge, B. (2013). The baseline studies and assessment for urban archaeological resources of the historic city of Antakya, *Mersin in History Colloquium 4, Mediterranean Cities: Antiquity as future? (Mersin)*, 14-35.
- Turan, Ş. (1990). *Türkiye-İtalya ilişkileri I: Selçuklular'dan Bizans'ın sona erişine*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Umar, N. (2010). *Adana Tepebağ - Kayalibağ kentsel ve arkeolojik sit alanı koruma projesi*. (Yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yandex. (2015). Foça'nın uydu görüntüsü. 20 Mart 2015 tarihinde https://harita.yandex.com.tr/?from=morda_new&text=Fo%C3%A7a%2C%20%C4%B0zmir%2C%20T%C3%BCrkiye&sl=27.124327%2C38.414494&sspn=0.217323 adresinden erişildi.
- Yıldırım, T. (2010). *Kentsel ve arkeolojik sit alanında Adana/Tepebağ höyüğü ve planlama sürecinde kentsel arkeoloji, kentsel dönüşüm, rehabilitasyon ile arkeopark kavramı*. (Yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Burcu Taşcı,

2012 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Bölümünden lisans ve 2015 yılında aynı üniversitede Restorasyon Anabilim Dalından yüksek lisans dereceleri aldı. 2015 yılında İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimari Restorasyon Bölümünde doktora eğitimine başladı. 2012 yılında Foça Kazı Başkanlığı bünyesinde mimar olarak çalıştı. 2014 yılında Gediz Üniversitesi Mimarlık Bölümünde ve 2015 yılında İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Mimarlık Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2016 yılından itibaren İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mimari Restorasyon Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

E-posta: burcutasci89@gmail.com

Eti Akyüz Levi,

Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayıp aynı üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında 1985 yılında yüksek lisans, 1993 yılında doktora derecelerini aldı. 1995 yılında doçent, 2001 yılında profesör unvanını aldı. 1986 yılından beri aynı kurumun Mimarlık Bölümü'nde eğitim kadrosunda görev yapmaktadır. Sözkonusu süreçte bazıları süren Mimarlık Bölüm Başkanlığı, Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı, Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği, Mimarlık Fakültesi Fakülte Kurulu ve Yönetim Kurulu üyelikleri gibi çeşitli idari görevler üstlenmiştir. Tarihi çevre koruma, değerlendirme, geleneksel konut mimarisi, İzmir araştırmaları konusunda çalışmalar yapmaktadır.

E-posta: eti.akyuz@gmail.com